

JAARGANG 15 - NUMMER 9/10 - DECEMBER 1995

WOORD & GEBAAAR

O N A F H A N K E L I J K D O V E N B L A D

DE MAN, DE STAD EN HET BOEK

- Veel brieven: 'Wij slapen niet'
- Muzikale zendingsdrang van horenden
- Doorbraak in Nederlandse CI-discussie

De man, de stad en het boek

Het theaterstuk *De man, de stad en het boek*, door Mieke Julien geschreven ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van het Handtheater, beschrijft het leven van de dove Fransman Pierre Desloges. Het is mede gebaseerd op diens boek 'Opmerkingen van een dove & stomme'.

Desloges werd in 1747 in Grand-Préssigny (de Loirevallei) geboren. Op zijn zevende jaar werd hij doof als gevolg van de pokken. Toen hij negentien jaar was, vertrok hij tegen de wil van zijn ouders naar Parijs, waar hij in de leer ging als boekbinder en behanger. Hij woonde in de Rue des Mauvais Garçons in de Faubourg Saint-Germain.

Zijn in 1779 verschenen boek is een pleidooi voor de gebarentaal: een verdediging van de methode van Abbé de l'Épée, die in Parijs een dovenschool leidde waar gebarentaal de voertaal was, en een aanval op de methode van Abbé Deschamps die gebaren in het dovenonderwijs afkeurde.

De rol van Pierre Desloges wordt door drie mannen gespeeld, die drie aspecten van Pierre Desloges vertegenwoordigen: de man (zijn jeugd, zijn emoties), de stad (zijn leven in Parijs, zijn beroep) en het boek (zijn gedachten over gebarentaal en de cultuur van doven). In deze volgorde wordt Pierre gespeeld door John van Gelder, Jean Couprie en Gert-Jan de Kleer.

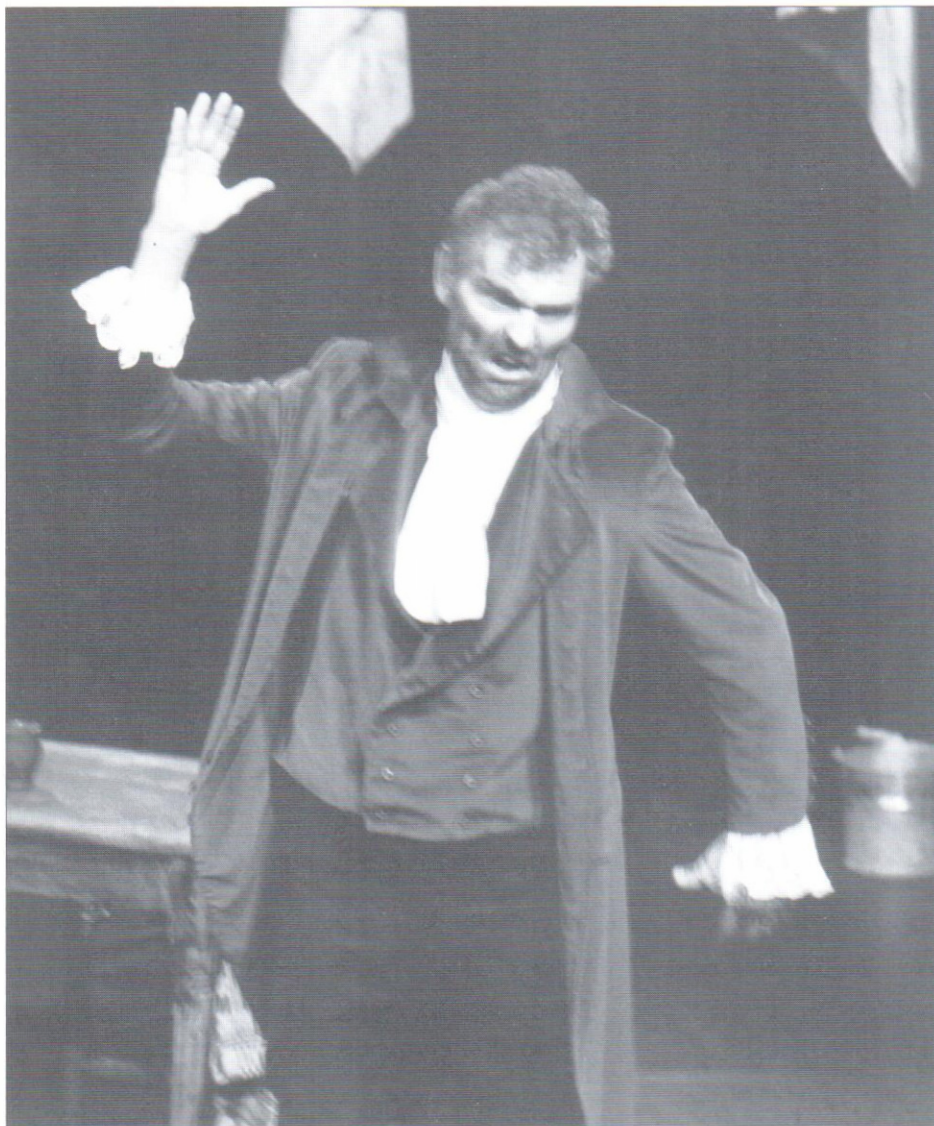
W & G publiceert enkele passages uit het theaterstuk, voorzien van foto's van Nanou Kurstjens en Wim van Gelder. Het boekje met de volledige tekst van het stuk is verkrijgbaar bij het Handtheater. Ook de Nederlandse vertaling van Desloges' boek is te koop.

De man, de stad en het boek speelt zich af aan de vooravond van de Franse revolutie. Het is zondag 12 juli 1789. Pierre Desloges zit in zijn kleine vochtige kamer in het souterrain van een pand in de Rue des Mauvais Garçons. Buiten is het mooi weer, maar daar is in zijn kamer niets van te merken.

De kamer is eenvoudig gemeubileerd. Er staat een langwerpige grenen tafel, drie stoelen met rieten zitting. Op tafel een inktstel, een ganzeveer, drie oude boeken, een mes, vellen papier, een broodplank met een homp brood en een mes, en een eenvoudige spiegel. In de hoek staat een bed. Boven het bed hangen draperieën. Voor op de grond staat een (kinder)trom, ernaast liggen stokken.



De drie mannen zijn hetzelfde gekleed. Ze hebben een pruik op, dragen een kuitbroek, lange kousen, schoenen met gespen, een hemd, een vest zonder mouwen en een jas.



...mijn vader kende maar één gebaar...

Pierre 1 (de man):

Toen ik een kind was, kon ik niet gebaren. Van wie had ik het moeten leren? Ik was de enige dove in het dorp, in het dal, de enige dove die ik kende. Ik had geen spiegelbeeld, behalve de lachspiegels van de kinderen in mijn dorp, die mijn beeld vertekenden. Mijn moeder maakte af en toe een gebaar, zelf bedacht, als mijn vader het niet zag.

Mijn vader kende maar één gebaar: een opgeheven vlakke hand die willekeurig waar mijn lichaam raakte. Als ik alleen was en me onbespied achtte, maakte ik gebaren. Losse gebaren, zonder verband.

John van Gelder nu: „Ik ben op mijn tweede jaar doof geworden. Mijn hele familie is horend. De situatie in mijn jeugd leek op die van Pierre. Maar er waren enkele verschillen. Mijn vader sloeg mij niet! Mijn ouders en broers maakten een paar zelf bedachte gebaren. Verder kon ik vaak niet volgen wat er gezegd werd. Nog een verschil is dat ik op een dovenschool zat waar ik gelukkig andere dove kinderen ontmoette. Met hen maakte ik gebaren. Maar de onderwijzers maakte vrijwel geen gebaren. Toen ik wat ouder werd, ging ik vaak op bezoek bij familie De Haas. Zijn waren allemaal doof, ook de ouders. Ik vond het heerlijk om daar te zijn. Daar heb ik ook gebaren geleerd.”

Pierre 1:

Het was een zomerse dag in mei, zestien jaar oud was ik. Ik stond op het pad langs de rivier en gooide steentjes in het water, toen een rijtuig naderde, door twee paarden getrokken. Het rijtuig stopte en er stapte een man uit, gekleed als een heer uit de grote stad.

Hij liep naar mij toe en keek me uitdrukkelijk aan. Hoe ver het was naar de stad, vroeg hij. Ik antwoordde door vijf vingers op te steken. Hij knikte, groette me met een zwaar gebaar en stapte weer in. Langzaam drong het tot me door dat hij

...hij liep naar mij toe...



geen woord gesproken had, zijn lippen waren niet van elkaar geweest. Hij had gesproken met zijn handen. Dak-dak-dak-dak-kerktoren-vanaf-hier-tot-daar-hoe-lang?

Ik rende achter het rijtuig aan zo hard als ik kon, stoof het voorbij en ging ervoor staan met de armen gespreid. Het rijtuig stopte. Ik liep naar de man toe, legde mijn hand op mijn oor en keek hem vragend aan. 'Doof?'

'Doof', gebaarde hij, terwijl hij knikte. Hij glimlachte en zijn handen vlogen door de lucht als vogels.

'Ik...' Ik wees op mezelf, trok mijn schouders op en maakte een machteloos gebaar met mijn handen. Hij pakte mijn handen vast en keek me indringend aan. En op dat moment wist ik. Dit was de mens op wie ik al die jaren - zonder het te weten - had gewacht.

De man pakte een valies uit het rijtuig en wenkte mij. We gingen aan de waterkant zitten en hij haalde een brood, een stuk ham en een fles wijn te voorschijn. Hij sneed het brood in dikke plakken en bood mij een snee aan. 'Brood', gebaarde hij. Ik deed hem na. Hij trok de kurk van de fles en gaf mij de fles aan. 'Wijn', gebaarde hij. 'Wijn', gebaarde ik en nam een slok.

In die uren langs de kant van de rivier hebben mijn ogen hem geen moment losgelaten. Ik leerde vele gebaren, ik at en dronk gebaren. Gras, rivier, zon, paard, man, zout, water, leven, dood. Herhalen was niet nodig.

Pierre 3 (het boek):

Alle voorwerpen in de wereld dragen een gebaar in zich, zijn zwanger van een gebaar. Kijk naar de lucht en zie de vogel vliegen. Vleugels. Vogel. Kijk naar de bloem, zij opent haar knop. Bloem. Kijk naar de vlinder die voorbij fladdert. Vlinder. Kijk naar het water dat de berg af stroomt. Rivier. Kijk naar de zon en koester je in haar warmte. Zon. Kijk naar mij en zie mijn ogen. Ogen. Kijken. Kijken.

...vlinder...

Pierre 3:

Als ik zo zit met mijn ogen dicht, hoor ik het verschil tussen het geratel van een koets en het roffelen van een tamboer. Ik hoor het niet met mijn oren, maar door trilling.

Als ik mijn handen op een viool of fluit leg, en ze beginnen te spelen, dan hoor ik het verschil met mijn handen. Want als ik mijn handen van de viool afhaal, dan

hoor ik helemaal niets.

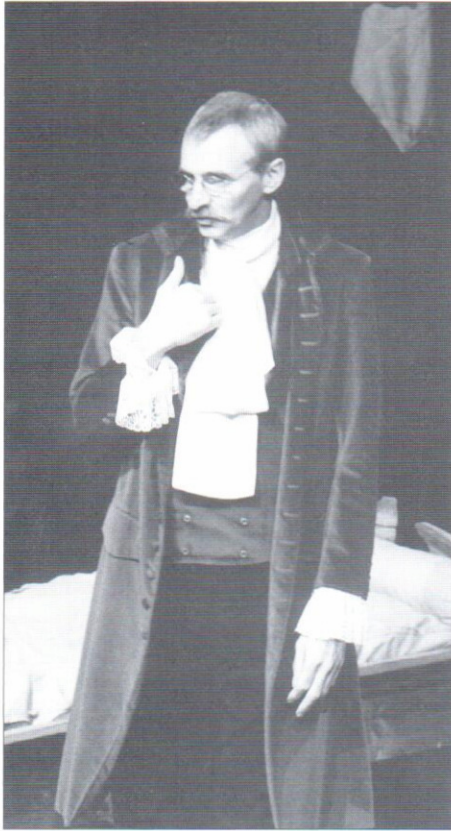
De menselijke stem kan ik niet horen, behalve wanneer ik mijn hand op de keel of onderin de nek van de spreker leg. Ik kan de stem ook horen als de spreker in een kartonnen doos spreekt, die ik vasthoud. Horen?

Ik weet eigenlijk niet wat horen is. Ik ben het vergeten. Voelen en zien, dat begrijp ik.



...ik hoor het verschil met mijn handen...



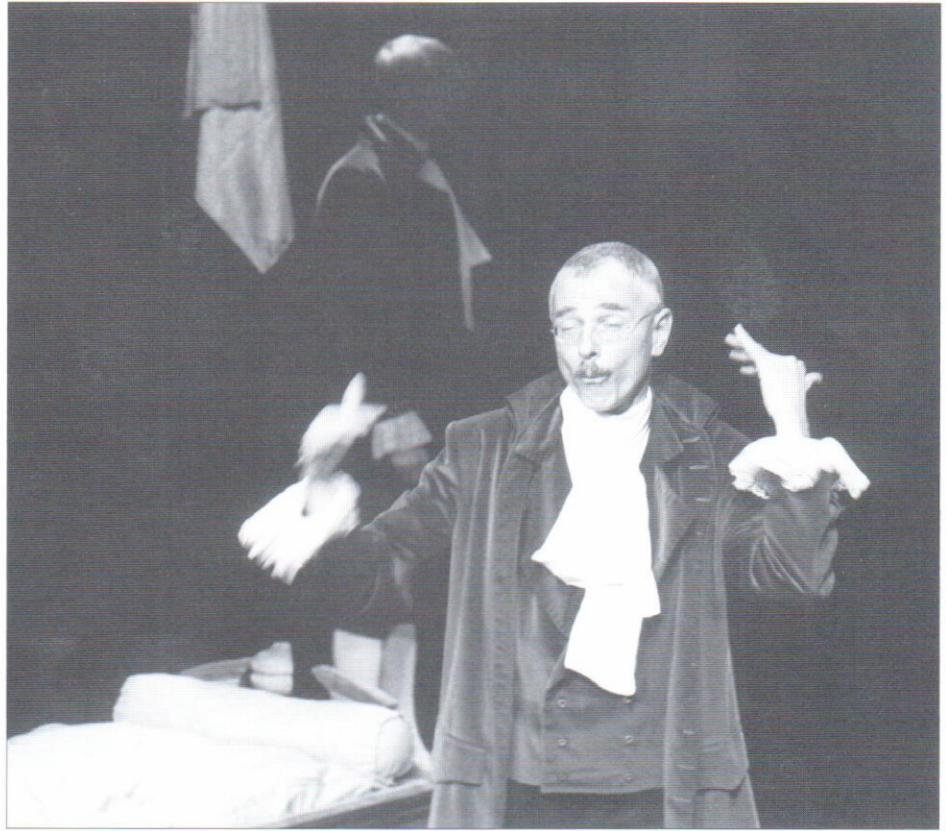


...moe...

Pierre 2 (de stad):

Ik ben nòg moe, terwijl ik een gat in de dag heb geslapen. Ik kan bijna niet op mijn benen staan, zo stijf ben ik. We zijn veel te lang doorgedaan, gisteren. Om acht uur 's morgens begonnen en 's avonds pas tegen de klok van elf thuis. Ik ben meteen in bed gekropen met kleren en al, zonder te eten. Maar ja, de woonkamer van Mevrouw móest af. Vijftien uren vrijwel onafgebroken balanceren op een wankel trap met die grote vellen behang. De armen boven het hoofd zodat het bloed eruit stroomt en ze als verlamd aanvoelen.

Mijnheer is overdag weg, dus Mevrouw heeft niets anders te doen dan ons de hele dag op de vingers te kijken. Vooral ik heb haar diepe belangstelling. Mijn doofheid fascineert haar. Ze bekijkt me alsof ik een wezen ben van een andere wereld, een wild dier uit de wildernis. Ze houdt niet op om me vragen te stellen. Maar hoe moet ik haar lippen lezen vanaf een hoge trap, nauwelijks mijn evenwicht bewarend? En als ik er al in slaag om te raden welke vraag ze me stelt en ik haar ant-



...geluiden om ons heen...

woord geef, verstaat ze me niet. Dus ik de trap weer af om het antwoord op papier te schrijven. De verbazing druipt van haar gezicht als blijkt dat ik schrijven kan en foutloos bovendien. Want natuurlijk meent ze dat ik ongeletterd en achterlijk ben. Mevrouw is rijk, maar niet van geest. Dat ze niets van ons doven weet, neem ik haar niet kwalijk. Het is het gebrek aan bescheidenheid dat me stoort. Ze heeft in ieder geval een goede smaak, wat behang betreft althans. Boven de schouw hebben we een paneel gemaakt, een levensboom vol bloemenslingers en vogels met op de voorgrond een pauw. De muren zijn bedekt met een fijn bloemmotief in zachte kleuren op een zalmkleurige achtergrond.

Pierre 3:

Gebarentaal is de enige taal die dove kinderen moeiteloos en vanzelfsprekend kunnen leren. De natuur zelf heeft de gebarentaal aan de doven geschonken. We kunnen niet horen, maar zien kunnen we als de beste. Wij kijken gericht en aandachtig, zijn niet snel afgeleid door de

geluiden om ons heen. We kijken naar de wereld die ons omringt en naar onszelf. Als we dove kinderen beroven van hun natuurlijke taal, maken we wilde dieren van hen.

Gert-Jan de Kleer nu: „Het is heel opmerkelijk dat Pierre Desloges dit tweehonderd jaar geleden durfde te beweren. Wij in deze tijd kunnen het nog altijd beamen. Hij schreef over het kijken naar de wereld... en naar onszelf. Het wijst op zijn zelfacceptatie en zijn zelfvertrouwen.

De laatste alinea is heel raak geschreven. Het spreekt vanzelf dat dove kinderen in woede uitbarsten als ze niet worden begrepen. Tegenwoordig zie je overal ouders die een gebarencursus volgen. Dat is een heel goed teken. Soms denk ik wel eens: wat ben ik te vroeg geboren!’’

Pierre 3:

Ik ben in het huis van Abbé de L'Épée geweest. In de kapel geeft hij openbare lessen aan zijn dove leerlingen. Via gebarentaal leert hij hun Frans, Latijn, Spaans

en Italiaans. Hij leert hun lezen en schrijven, spreken en liplezen. Terwijl er toch zoveel mensen toekijken, onder wie Prinsen en Prinsessen, Keizers en Koningen, blijven de dove leerlingen ontspannen en presenteren zich trots en vol zekerheid aan het publiek. De Abbé de l'Epée nodigt de mensen uit zijn leerlingen op de proef te stellen door hun vragen voor te leggen. Zonder enige moeite beantwoorden zijn leerlingen de vragen, zelfs de vragen die bedoeld zijn om hen te laten falen. Zoals: 'Wat is muziek?'. Wat een verschil met de praktijk van Abbé

Deschamps, die meent dat hij de doven moet leren spreken door zijn vinger in hun keel te stoppen en hun toe te staan hun vinger in zijn keel te stoppen. En zo voelen leerling en leraar in elkaars keel, maar de leerling weet niet wat hij voelen moet en begrijpt niet waarom hij deze weezinwekkende handeling keer op keer moet plegen en toestaan. Ze leren niets, behalve wantrouwen, weezin en ongeduld. Het is nog eenvoudiger om de honden te leren dansen op hun achterpoten, dan de doven te leren spreken door hen de vingers in de mond te douwen.

Ik ben een voorstander van de spreektaal. Het is een voordeel als de doven de spreektaal beheersen in ieder geval in geschrift. Waarom veroordeelt en verwierpt Abbé Deschamps de gebarentaal? Ik weet zeker dat de doven de spreektaal het beste leren via de taal die de natuur hun gegeven heeft, de gebarentaal. ●

Fotografie: Wim van Gelder (pp. 11 onder en 12) & Nanou Kurstjens (pp. 10, 11 boven, 13 en 14).

...leerling en leraar voelen in elkaars keel...

